

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 29 sierpnia 2016 r.

Poz. 7710

UCHWAŁA NR XVI/93/2016 RADY GMINY RADZANÓW

z dnia 25 sierpnia 2016 r.

w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów na lata 2016 – 2019.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Radzanów uchwala, co następuje:

§ 1. Uchwala się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów na lata 2016 - 2019”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

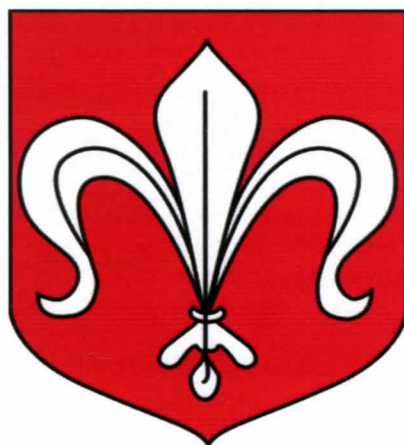
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Radzanów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Roman Kosiorek

Załącznik do Uchwały nr XVI/93/2016
Rady Gminy Radzanów
Z dnia 25 sierpnia 2016 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI**

GMINY RADZANÓW

NA LATA 2016-2019

Spis treści

1. Wstęp	
2. Podstawa prawna	
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	
3.1. Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami	
3.2. Definicje	
3.3. Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	
3.4. Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy	
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	
5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego ..	
5.1.2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	
5.2.2. Zabytki nieruchome – charakterystyka i najważniejsze obiekty	
5.2.3. Zabytki ruchome	
5.2.4. Zabytki archeologiczne	
5.2.5. Miejsca pamięci i kapliczki	
5.2.6. Zabytki niematerialne.....	
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	
7. Założenia programowe	
7.1. Priorytety programu opieki	
7.2. Kierunki działania i zadania programu opieki	

-
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
 9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
 10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

1. Wstęp

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Mówi o tym artykuł 87 ustawy. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Będzie służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Z realizacji programu Wójt co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna

Zabytki są dobrem kultury, dziedzictwem narodowym materialnym i niematerialnym, ich ochrona bezpośrednia i pośrednia ujęta została w wielu podstawowych aktach prawnych.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Jest podstawowym aktem prawnym Państwa Polskiego, ochrona zabytków zapisana została w następujących artykułach:

art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym.

art. 6: Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

art. 82: „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.)

Jest to główna ustawa będąca podstawą dla realizacji zapisanej w konstytucji Rzeczypospolitej

Polskiej ochrony dziedzictwa, jego zachowania, prawa obywateli do korzystania i dostępu do zabytków oraz monitorowania zabytków w aspekcie rozwoju kraju i towarzyszących temu zmianom

ART. 3

Użyte w ustawie określenia oznaczają:

- **ust. 1 zabytek** nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- **ust. 2 zabytek nieruchomy** nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;

- **ust. 3 zabytek ruchomy** rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- **ust. 4 zabytek archeologiczny** zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- **ust. 5 instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- **ust. 6 prace konserwatorskie** działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- **ust. 7 prace restauratorskie** działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- **ust. 8 roboty budowlane** roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- **ust. 9 badania konserwatorskie** działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- **ust. 10 badania architektoniczne** działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- **ust. 11 badania archeologiczne** działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- **ust. 12 historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- **ust. 13 historyczny zespół budowlany** powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

- **ust. 14 krajobraz kulturowy** przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- **ust. 15 otoczenie** teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

ART. 4

Określa zakres działań dla ochrony zabytków, podejmowanych przez organy administracji publicznej:

- **ust. 1** zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- **ust. 2** zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- **ust. 3** udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- **ust. 4** przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- **ust. 5** kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- **ust. 6** uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

ART. 5

Wskazuje podstawowe obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku związane z opieką nad nim, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- **ust. 1** naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- **ust. 2** prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- **ust. 3** zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- **ust. 4** korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- **ust. 5** popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

ART. 6

definiuje podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tejże ustawy, ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- **ust. 1**

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

ART. 7

podkreśla obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odwołując się do: art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ustawy.

ART. 18 i 19

odnoszą się do uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województwa.

ART. 21

informuje, iż ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

ART. 22

odnosi się do Gminnej Ewidencji Zabytków:

ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”.

ust. 5 określa, co w takiej ewidencji winno zostać ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

ART. 87

ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

ART. 89

wskazuje organy ochrony zabytków:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

3. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 z późn. zm.).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 w/w ustawy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4. **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2015 r. poz. 199 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W istotnym z punktu widzenia opieki nad zabytkami obszarze planowania i zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się:

„wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1) W studium uwzględniać należy uwarunkowania wynikające ze (...) „stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 10).

Studium oraz plany zagospodarowania przestrzennego powinny określać:

(...) obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

Istotne jest nałożenie na wójtów obowiązku zarówno zawiadamiania m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzenia studium, planów zagospodarowania przestrzennego i występowania o opinie i wnioski oraz uzgodnienia.

5. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (Dz. U. z 2013 r. poz. 1409 z późn. zm)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować zapewniając: (...) *ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską*".

Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). Ustawa nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.

6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2014 r. poz. 518 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to m.in. sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych. Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu.

7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627 z późn. zm.)

Ustawa definiuje „tereny zieleni”, które określa jako „tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom”.

Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r. poz. 406 z późn. zm.)

W ustawie zapisano, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym. Jednocześnie wskazuje, że państwie wspiera tę działalność, a minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań.

Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami, których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami. Dlatego też, szeroko pojęta opieka nad zabytkami niekoniecznie musi oznaczać bezpośrednie czynności przy zabytku, ale również gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez organizację wystaw oraz edukację społeczeństwa dotyczącą ochrony zabytków, uświadamianie istnienia odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultury, uwrażliwianie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

3.1. Obowiązek sporządzenia gminnych programów opieki nad zabytkami.

Obowiązek sporządzenia gminnych Programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W myśl art. 87 w/w ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o którym mowa w ust. 1 mają na celu w szczególności:
 - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;
 - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
 4. Programy, o których mowa w ust. 3 ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
 5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3.2. Definicje

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), przyjęto za ustawą następujące definicje:

- 1) **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- 2) **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) **zabytek ruchomy** - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

- 13) **historyczny zespół budowlany** - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

3.3. Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Według zapisów art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W myśl art. 6 ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
 - d) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - e) cmentarzami,
 - f) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - g) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W ustawie znajdują się zapisy precyzujące formy ochrony zabytków. Art. 7 ustawy stanowi, iż formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.4. Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy

Obowiązki jednostek samorządowych określają zarówno przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), jak również ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r., Nr 16 poz. 95 1568 z późn. zm.).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art.22, pkt.4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art.87 regulującym sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art.18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania.

Ponadto w nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., do art. 19 dodano ust. 1a wskazujący

zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo w artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Dodatkowo art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, iż wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W Ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Art. 6. 1. mówi, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów, jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach: **Tezy do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.**

W Tezach do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajduje się szereg zapisów mających istotny wpływ na niniejszy dokument. Należą do nich zapisy określające cele Programu i zasady ochrony konserwatorskiej.

We wstępie do Tez określono główne cele programu, którymi jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) Zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- 4) Zasady, zgodnie, z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- 5) Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- 6) Zasady odwracalności metod i materiałów,
- 7) Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów - pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów - restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

W rozdziale 2 „Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami”, zagadnienia zostały opisane w sposób określający po pierwsze cel, a następnie kierunki działania. Dotyczy to w szczególności stanu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, stanu zabytków techniki, pomników historii, obiektów z Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO, (dla tych tematów wspólnym jest utworzenie krajowej ewidencji w systemie cyfrowym oraz monitoring stanu i sposobów wykorzystania), stanu służb konserwatorskich, stanu opieki nad zabytkami i wreszcie stanu uregulowań prawnych.

Rozdział 3 „Działania o charakterze systemowym” mówi o powiązaniu ochrony zabytków z polityką ekologiczną, dotyczącą ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa oraz o wypracowaniu strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzeniu jej do polityk sektorowych.

W rozdziale 4 „System finansowania” omówione są aspekty stworzenia sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

W kolejnym, **rozdziale 5** „Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania” omówione jest dokumentowanie poprzez tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach oraz stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; wypracowanie spójnego systemu dokumentowania badań, stanu zachowania oraz określania i certyfikacji wartości zabytkowych, wspólnego dla wszystkich typów zabytków; monitorowanie - poprzez gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa oraz ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

Rozdział 6 „Kształcenie i edukacja”, porusza fundamentalne zagadnienie stałej pracy nad wzrostem świadomości, dotyczącym wartości dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w życiu i prawidłowym funkcjonowaniu społeczeństwa.

W rozdziale 7 „Współpraca międzynarodowa” opisane są zagadnienia mające na celu wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.

Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004–2013 z perspektywą do roku 2020.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów, jest zbieżny z głównymi zadaniami Programu Operacyjnego nr 9 „Dziedzictwo kulturowe”, do których należy intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego), kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne, zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego. Główne założenia Strategii dokumentu, wytyczające kierunki przy tworzeniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, min. poprzez adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów poprzez wykorzystanie przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związane z ochroną i zachowaniem zabytków.

Beneficjentami Programu mogą być m.in. samorządowe instytucje kultury i jednostki samorządu terytorialnego. Zadania Programu będą realizowane poprzez:

Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:

- rewitalizacji historycznych obszarów miejskich;
- ochrony i zachowania krajobrazu kulturowego wsi;
- rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów;
- rewaloryzacji i konserwacji zabytków budownictwa drewnianego;

- rewaloryzacji zabytkowych cmentarzy oraz renowacji, ochronie i zachowaniu miejsc pamięci i martyrologii w kraju i za granicą;
- prowadzenia badań archeologicznych i zabezpieczenia zabytków archeologicznych;
- konserwacji zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów w kraju i zagranicą;
- dokumentowania zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja) w kraju i za granicą;
- zabezpieczenia przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych;
- ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Priorytet 2. Rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:

- zakupu dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych;
- zakupu starodruków i archiwaliów;
- konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych w kraju i za granicą;
- wspierania muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych;
- dofinansowania wykonania kopii starodruków i inkunabułów.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów w takcie swojego obowiązywania zakłada zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 (Uchwała nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 roku)

Głównym celem w/w Strategii jest: „Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w Województwie Mazowieckim, wzrost znaczenia obszaru metropolitarnego w Europie”. Sformułowane na jego podstawie cele strategiczne odwołują się do pięciu obszarów: gospodarki, przestrzeni i transportu, społeczeństwa, środowiska i energetyki oraz kultury i dziedzictwa.

Cel ramowy w obszarze kultury i dziedzictwa mówi o „wykorzystaniu potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia”. Jego realizacji mają służyć następujące kierunki działań i działania:

Kierunki działania	Działania
<p>32. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu</p>	<p>32.1. Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych) 32.2. Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych 32.3. Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej) 32.4. Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej)</p>
<p>33. Upowszechnianie kultury i twórczości</p>	<p>33.1. Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów 33.2. Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu 33.3. Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej</p>
<p>34. Kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej</p>	<p>34.1. Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury 34.2. Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury</p>
<p>35. Wspieranie rozwoju sektora kreatywnego</p>	<p>35.1. Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym</p>
<p>36. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej</p>	<p>36.1. Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury</p>

Strategia rozwija powyższe wskazując, że historyczne obiekty i zespoły zabytkowe wraz z otoczeniem oraz historyczne szlaki wodne powinny podlegać konserwacji, renowacji, a wybrane obiekty adaptacji na cele użyteczności publicznej. Ochrona należy objąć również układy przestrzenne i miasta – ogrody.

Istotnym elementem ochrony dziedzictwa powinno być tworzenie parków kulturowych, jak też inne formy ochrony krajobrazu kulturowego i wspierania skansenów. Tam, gdzie marki kulturowe oraz produkty turystyczne nie są dostatecznie widoczne, należy je tworzyć i promować w celu zwiększenia wiedzy o regionie oraz podniesienia jego atrakcyjności turystycznej. Co ważne, w ramach upowszechniania wiedzy o regionie oraz promowania

kultury i twórczości, wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego (Uchwała nr 65/2004 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 czerwca 2004 r.)

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego w zakresie opieki nad zabytkami skupia się w następujących zagadnieniach:

- 1) Kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza poprzez pielęgnowanie i rozwój lokalnych, materialnych i niematerialnych dóbr kultury;
- 2) Potrzeba podnoszenia stanu świadomości społecznej w zakresie dziedzictwa historycznego, wspólnoty dziejów, tradycji;
- 3) Zobowiązanie do ochrony i utrzymania zabytków, przy uwzględnieniu potrzeb współczesnego społeczeństwa (zgodnie z Konwencją w sprawie ochrony zabytków Architektonicznych w Europie – podpisaną w Cordobie w 1995 r.) będzie realizowane dzięki:
 - a) ochronie architektury drewnianej;
 - b) ochronie zespołów architektoniczno – parkowych, jako obrazu historycznej struktury społecznej;
 - c) uświadomieniu, że współczesny zakres ochrony zabytków odbywa się w skali ponadjednostkowej, zawierającej budowle dzieła, założenia i zespoły stanowiące przedmioty ochrony;
 - d) zróżnicowanie potrzeb ochrony, z punktu widzenia przyrodniczego, kulturowo – zabytkowego, historycznego i turystyczno – wypoczynkowego.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 (Warszawa, 12 luty 2015 rok)

Dokument opisuje Województwo Mazowieckie jako przodujące co do liczby instytucji kultury, gdzie istotnym potencjałem dalszego rozwoju gospodarczego regionu są licznie występujące dobra kulturowe.

Celem głównym RPOWM na lata 2014 – 2020 jest „Inteligentny, zrównoważony rozwój zwiększający spójność społeczną i terytorialną przy wykorzystaniu potencjału mazowieckiego rynku pracy”. Jego realizacji służą cele tematyczne wraz z określonymi priorytetami inwestycyjnymi w ich zakresie. O ochronie dziedzictwa mówi priorytet inwestycyjny 6c „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego”.

W ramach celu szczegółowego Zwiększona dostępność oraz rozwój zasobów kulturowych regionu planowane będą do realizacji, w szczególności, następujące typy projektów:

- wzrost regionalnego potencjału turystycznego poprzez ochronę obiektów zabytkowych;
- poprawa dostępności do zasobów kultury poprzez ich rozwój i efektywne wykorzystanie.

Prowadzone w ramach priorytetu działania będą skoncentrowane na realizacji projektów z zakresu ochrony obiektów zabytkowych ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także na rozwoju zasobów kultury.

Wspierane będą zadania związane z adaptacją i modernizacją obiektów, która oznacza kompromis pomiędzy dziedzictwem a innowacyjnym pomysłem na jego wykorzystanie.

Interwencją objęte zostaną przedsięwzięcia mające na celu ratowanie, przywracanie wartości i ochronę charakterystycznych zabytków lub ich zespołów wraz z otaczającym je kontekstem krajobrazowym. Wspierane będą prace renowacyjne i modernizacyjne umożliwiające zachowanie dotychczasowych funkcji obiektów zabytkowych, a także służące nadaniu im nowych funkcji użytkowych (z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne i edukacyjne), w tym również w połączeniu z działalnością komercyjną. Priorytetowo traktowane będą działania stanowiące element szerszej oferty turystycznej w regionie, ukierunkowanej na rozwój przestrzeni kreatywnych działań i różnorodnych aktywności społecznych.

Projekty mające na celu rozwój zasobów związane będą z poprawą funkcjonowania i efektywnego wykorzystania potencjału instytucji kultury. Wsparciem zostaną objęte inwestycje dotyczące infrastruktury służącej działalności kulturalnej, zachowaniu dziedzictwa i zwiększeniu dostępności do jego zasobów. W ramach interwencji możliwe będą prace modernizacyjne i renowacyjne zachowania instytucji kultury w przypadku gdy prace te stanowią część dostosowania budynku do nowych funkcji kulturowych.

Wspierane będą także przedsięwzięcia prowadzące do efektywniejszego wykonywania zadań statutowych, polegające na zapewnieniu wysokiej jakości trwałego wyposażenia oraz odpowiedniego zabezpieczenia zbiorów będących w posiadaniu instytucji, w tym również ich digitalizację. Należy jednak zaznaczyć, że działania z zakresu e- kultury będą realizowane w przypadku gdy stanowią one jedynie element szerszego projektu.

W ramach działania nie będą finansowane projekty dotyczące organizacji imprez o charakterze

kulturalnym, tj. wystaw czy festiwali, które nie przynoszą efektów w dłuższej perspektywie czasowej.

Wsparcie nie będzie także kierowane na budowę od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej. Możliwe będą inwestycje infrastrukturalne mające na celu niezbędne dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych, w tym edukacyjnych.

Strategia Rozwoju Powiatu Mławskiego na lata 2014-2020 (Uchwała Nr XLII/315/2014 Rady Powiatu Mławskiego z dnia 29 października 2014 roku)

Misja Powiatu Mławskiego, mówi, że Powiat Mławski to obszar rozwinięty gospodarczo, dobrze wykorzystujący swoje atrakcyjne położenie i zabiegający o wysoki poziom kultury.

Realizowana jest ona przy pomocy celów strategicznych.

Cel strategiczny:

Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

Cel szczegółowy: Tworzenie warunków do wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu.

Kierunek działania:

1. Lobbing w zakresie budowy zbiornika wodnego na rzece Wkrze na terenie gminy Strzegowo o funkcji retencyjnej, ekologicznej, rekreacyjnej i przeciwpowodziowej oraz budowy małych zbiorników retencyjnych na rzece Wkrze w Radzanowie i na rzece Mławce w Szeńsku.
2. Lobbing w zakresie budowy zbiornika retencyjno - rekreacyjnego na rzece Mławce w rejonie ul. Piekiełko i ul. Zimnocha w Mławie.
3. Turystyczne zagospodarowanie rzeki Mławki i Wkry.

Cel szczegółowy: Tworzenie warunków do wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego w połączeniu z potencjałem dziedzictwa kulturowego w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu.

Kierunek działania:

1. Odtwarzanie i tworzenie nowych ścieżek rowerowych, spacerowych szlaków turystycznych na bazie atrakcyjnych miejsc krajobrazowych i historycznych okolicy oraz regionu/regionów.
2. Rekonstrukcja "Bitwy pod Mławą".
3. Wyeksponowanie polskich fortyfikacji z okresu II wojny światowej pod nazwą „Pozycja Mławska”.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów wykazuje zgodność z opisanymi dalej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonywanymi na poziomie gminy.

5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym dokumentem kreującym politykę przestrzenną gminy. Obok miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest aktem planowania przestrzennego i w systemie planistycznym zaliczane jest do aktów planowania ogólnego. Nie jest aktem prawa miejscowego, a więc nie zawiera przepisów powszechnie obowiązujących i nie może być podstawą do wydania decyzji administracyjnych. Ma za to charakter aktu kierownictwa wewnętrznego, obowiązującego w systemie organów gminy. Wiąże wójta, burmistrza, prezidenta

miasta przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i służy koordynacji ustaleń tych planów.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Radzanów (Uchwała Nr XIV/81/2012 Rady Gminy Radzanów z dnia 29 lutego 2012)

Przedstawione w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Radzanów ustalenia zakresie ochrony zabytków są zgodne z istniejącym stanem prawnym oraz z wytycznymi Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym w zakresie zasad ochrony obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

5.1.2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radzanów (Uchwała Rady Gminy w Radzanowie Nr XXX/188/2005 z 21 grudnia 2005 roku)

Plan miejscowy stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. Jest aktem prawa miejscowego przyjmowanym w formie uchwały rady gminy, określającym przeznaczenia, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dóbr kultury i krajobrazu zawiera następujące ustala się:

- 1) Wszelkie działania inwestycyjne przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- 2) Wszelkie działania inwestycyjne przy obiektach o wartościach kulturowych wymagają opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 3) Wszelkie działania w wyznaczonej na rysunku planu strefie ochrony konserwatorskiej wymagają zgody bądź opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 4) Wszystkie stanowiska archeologiczne oznaczone na rysunku planu symbolem graficznym podlegają ochronie konserwatorskiej:

- a) w strefie oznaczonych stanowisk archeologicznych wszelkie zmiany użytkowania terenów rolnych, planowane inwestycje kubaturowe, drogowe oraz liniowe związane z infrastrukturą techniczną podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
 - b) wszelkie prace ziemne w obrębie stanowisk muszą być prowadzone pod nadzorem archeologicznym na podstawie pozwolenia wydanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
 - c) osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca prowadzić w obrębie stanowiska prace ziemne obowiązana jest pokryć koszty nadzoru archeologicznego i badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.
- 5) Zachowanie historycznego układu przestrzennego oraz charakteru zabudowy w miejscowościach: Radzanów i Ratowo.
 - 6) Ochronę figurek, krzyży przydrożnych i cmentarzy.
 - 7) Nowa zabudowa wiejska winna nawiązywać swym rozplanowaniem, skalą, materiałem i detalem do istniejącej w rejonie starej, tradycyjnej zabudowy, którą można adaptować na cele kultury, rekreacyjne, letniskowe czy usługowe.

5.1.3. Strategia Gminy Radzanów na lata 2016-2020 z uwzględnieniem lat 2021-2030

Strategia Gminy Radzanów na lata 2016-2020 z uwzględnieniem lat 2021-2030 przyjęta została uchwałą Nr XII/71/2016 Rady Gminy Radzanów z dnia 11 stycznia 2016 rok.

Jednym z priorytetowych kierunków strategicznych jest: ZACHOWANIE, OCHRONA I ODBUDOWA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ ROZWÓJ TYRYSTYKI.

II.1.CEL STRATEGICZNY:

Odbudowa i ochrona dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich.

II.1.1. CEL OPERACYJNY:

Odbudowa i modernizacja obiektów o podstawowym znaczeniu dla kultury regionalnej.

II.1.1.1. ZADANIE STRATEGICZNE:

Renowacja i efektywne wykorzystanie obiektów zaliczanych do dziedzictwa kulturowego oraz innych obiektów o charakterze zabytkowym.

Opis: Założeniem tego zadania jest zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy w jak najlepszym stanie i z zamiarem jego wielokierunkowego użytkowania.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów, Parafie

Partnerzy: obywatele, osoby prawne, Wojewódzki Konserwator Zabytków

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki zewnętrzne

II.1.1.2. ZADANIE STRATEGICZNE:

Restaurowanie i przebudowa zabytkowych budynków oraz ich adaptacja do celów kulturalnych i rekreacyjnych.

Opis: Dziedzictwo kulturowe, w szczególności zaś obiekty zabytkowej architektury przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania, mogą, winny być adaptowane do spełnienia nowych funkcji. Mogą one być wykorzystywane jako pomieszczenia prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności atrakcyjnej, w tym nawiązującej do tradycji historycznej. Tego rodzaju adaptacje przybliżą te obiekty ludziom współczesnym, ożywią je i fragmenty terenu, w których się znajdują, mogą stać się źródłem dochodów, które będzie można przeznaczyć na ich należyte utrzymanie.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów

Partnerzy: osoby prawne i fizyczne, Wojewódzki Konserwator Zabytków

Okres realizacji 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki osób prawnych i fizycznych, środki zewnętrzne

II.1.1.3. ZADANIE STRATEGICZNE:

Remont i naprawa zabytkowych budowli.

Opis: Zachowanie dziedzictwa kulturowego w dobrym stanie, wymaga zróżnicowanych ze względu na bogactwo form działań konserwatorskich w tym remontowych i rekonstrukcyjnych.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów, Parafie

Partnerzy: osoby prawne i fizyczne, Wojewódzki Konserwator Zabytków

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, osób prawnych, osób fizycznych, środki zewnętrzne

II.1.1.4. ZADANIE STRATEGICZNE:

Adaptacja terenów publicznego użytku, służącym działaniom kulturalnym.

Opis: Założeniem tego zadanie jest pozyskiwanie terenów publicznych i ich adaptacja celem powiększenia przestrzeni służącej działalności kulturalnej.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów

Partnerzy: osoby prawne, organizacje pozarządowe

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki zewnętrzne

II.1.1.5. ZADANIE STRATEGICZNE:

Remont i modernizacja budynków użytku publicznego z przeznaczeniem na działalność kulturalną.

Opis: Obiekty, w tym budynki użytku publicznego, przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania, mogą, winny być adaptowane do spełnienia nowych funkcji na rzecz rozwoju działalności kulturalnej.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów

Partnerzy: osoby prawne, osoby fizyczne

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki zewnętrzne

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Początków Radzanowa należy szukać w miejscowości Radzanowo w pobliżu Płocka. Dziedziczył tam możny ród Radzanowskich herbu Prawdzic. Ich przodek niejaki Warda otrzymał w pobliżu Płocka wieś Radzanów i od tej nazwy jego potomkowie przyjęli nazwisko Radzanowscy. W końcu XIV wieku Radzanowscy postanowili założyć miasto w swoich dobrach dziedzicznych. Jakusz z Radzanowa (wnuk Wardy) uzyskał od księcia Siemowita IV przywilej na założenie miasta na prawie chełmińskim. Miasto miało być założone w ich rodzinnym Radzanowie, dokument zezwalający na lokację nosi datę 1393.

Radzanowscy posiadając ten dokument zmienili jednak lokalizację. Zamiast założyć go w swoim rodzinnym Radzanowie, założyli go między 1393 a 1400 rokiem nad Wkrą w pobliżu ujścia rzeki Mławki. Takie położenie miasta w pobliżu rzeki było lepsze ze względów gospodarczych, ale nie tylko. Tereny po drugiej stronie rzeki były w tym czasie zastawione Krzyżakom i najpewniej Radzanowscy w porozumieniu z księciem założyli tutaj miasto, aby wzmocnić niepewną granicę z Krzyżakami. Dodatkowo zaczęto budować tu umocnienia i wały (fortalicje), których pozostałości można znaleźć do dziś. Wraz z założeniem miasta powstała też parafia Radzanów i wybudowano pierwszy drewniany kościół.

Nie ma pewności czy założycielem miasta był Jakusz, który uzyskał przywilej książęcy, bardziej prawdopodobne jest, że założycielem miasta był jego brat Paweł, ponieważ w początkach XV wieku to właśnie potomkowie Pawła występują jako właściciele miasta.

Radzanów założono na „surowym korzeniu”, czyli wprost na łące, co przeczy twierdzeniom jakoby już wcześniej istniało tu wczesnośredniowieczne grodzisko.

Niewiele mamy informacji o Radzanowie z tego okresu. Wiadomo, że odbywały się tu rokowania polsko-krzyżackie w latach 1412-1414

Wiek XVI to najlepszy czas rozwoju Radzanowa. Miejscowi rzemieślnicy specjalizowali się w produkcji sukna i sprzedawali je w kraju oraz w Prusach (Prusy Królewskie i Książęce). Rzemieślnicy postarali się o ochronę swych praw i w 1532 roku król Zygmunt I zezwolił im umieszczać własną cechę (znak) na suknach przez nich wyrabianych.

Według danych z 1578 roku było to całkiem spore miasto. Wnioskować tak można po wysokości płaconych podatków (w sumie 105 florenów). Mieszczanie radzanowscy płacili więc: 32 floreny szosu i 45 florenów czopowego oraz inne podatki. Ówczesnie istniało w

całym województwie płockim 15 miast. Według wielkości płaconego podatku Radzanów zajmował 9 miejsce. Był mniejszy niż Raciąż, Mława czy Sześć (różnica 17 florenów w wielkości płaconych podatków), ale większy niż Drobin czy Niedzbórz. W Radzanowie oprócz rzemieślników byli też handlarze śledzi, była również gorzelnia.

Na początku XVII wieku dziedzicem Radzanowa był Marcin Radzanowski syn Stanisława i Elżbiety Iłowskiej. Miał on urząd chorążego i następnie podkomorzego płockiego. W 1622 roku Marcin Radzanowski chorąży płocki zapisał kościołowi w Radzanowie sumę 1 000 zł polskich. Po bezpotomnej śmierci Marcina Radzanowskiego Radzanów został podzielony między jego spadkobierców Narzymskich i Niszczyckich. Część dóbr objęła jego siostra Małgorzata żona Jakuba Narzymskiego syna Mikołaja kasztelana sierpskiego. Narzymscy herbu Dołęga byli miejscowym mazowieckim rodem. Jakub Narzymski i Małgorzata z Radzanowskich mieli synów: Mikołaja, Stanisława i Tomasza. Właśnie Tomasz Narzymski był w drugiej połowie XVII wieku dziedzicem części Radzanowa i całego Ratowa.

Druga część Radzanowa przeszła na własność rodziny Niszczyckich.

Podział miasta na pewno nie sprzyjał dobremu rozwojowi miasteczka. Dodatkowo wojny z połowy XVII i początku XVIII wieku bardzo zniszczyły kraj. Wiele wsi i miast legło w gruzach. Ówczesny Radzanów stał się tylko większą wsią.

Na początku XVIII wieku wiele zmieniło się w stosunkach własnościowych w Radzanowie. Po śmierci Tomasza Narzymskiego (fundatora zakonu w Ratowie) dziedziczył w Radzanowie jego syn Tomasz skarbnik i podstoli czerski. Były to pierwsze lata III wojny północnej i mimo, że Polska nie brała w niej udziału to teren naszego kraju stał się głównym teatrem działań wojennych Szwecji, Rosji i Saksonii. Przyniosło to wielkie zniszczenia. Tomasz Narzymski (młodszy) sprzedał wtedy swoje części w Radzanowie, a kupił je Adam Kempski podkomorzy płocki, który lepiej radził sobie w tych trudnych czasach.

Okolo 1725 roku w Radzanowie wybudowano drewniany kościół. Jego fundatorem był dziedzic połowy Radzanowa Jerzy Matuszewicz starosta stoklicki. Niedługo później Matuszewicz sprzedał swoje udziały w Radzanowie, a kupili je Niszczyccy stając się jedynymi właścicielami Radzanowa. Siedzibą dziedziców Radzanowa był dwór w Ratowie. W 1765 roku ze Szeńska wygnano Żydów. Osiedlili się w Radzanowie sprzyjał im dziedzic Radzanowa.

Troska dziedziców miasteczka o ludność żydowską podyktowana była względami finansowymi. Ludność ta zajmując się handlem, rzemiosłem oraz kredytowaniem i przynosiła

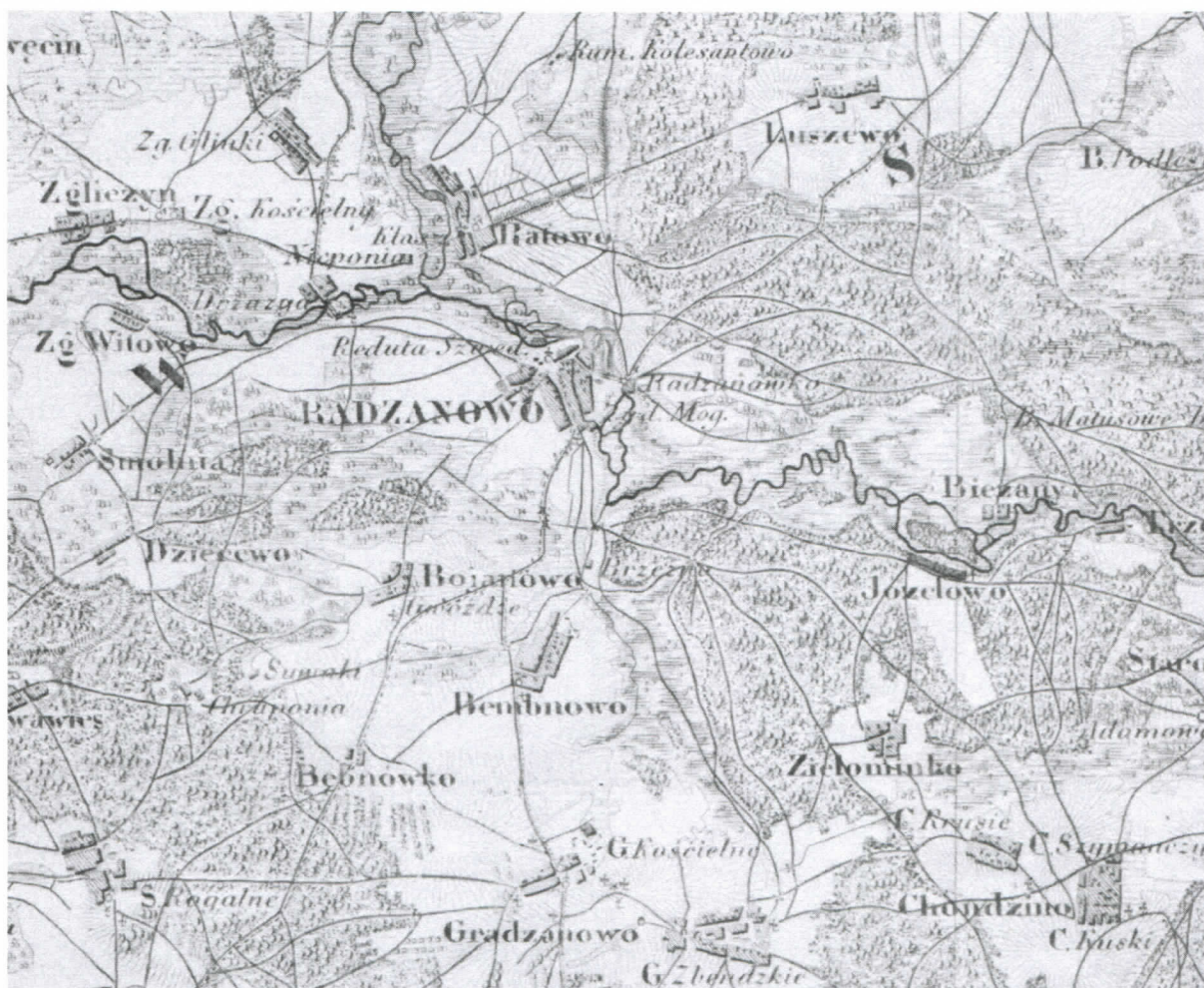
właścicielowi większy dochody niż miejscowa ludność miasteczka, która zajmowała się głównie uprawą ziemi.

Dziedzice miasta Józef Niszczycki zmarł zapewne przed 1783 rokiem, ponieważ w tymże właśnie roku jako właściciela wymienia się już jego brata stryjecznego Antoniego Niszczyckiego cześnika zawkrzeńskiego i stolnika tej ziemi, był on też chorążym sierpskim.

Z końcem XVIII wieku upada niegdyś całkiem potężny ród Niszczyckich. Większość z ich przedstawicieli umiera bezpotomnie. Majątek uległ rozproszeniu. Dobra Ratowo-Radzanowo kupiła wtedy rodzina hrabiów Moszyńskich.

W latach 1806-1830 dziedzicem dóbr Ratowo-Radzanów był Józef Niemojewski herbu Rola.

Radzanów na początku XIX wieku był niewielką miejscowością. W 1806 roku naliczono tu 540 mieszkańców w tym 63 Żydów. W 1827 roku było tu 79 domów i 861 mieszkańców. W latach 1823-62 obowiązywał tutaj zakaz osadnictwa dla Żydów z innych miejscowości ze względu na przygraniczne położenie miasta.

Okolice Radzanowa w pierwszej połowie XIX wieku

W 1856 roku w Radzanowie żyło 612 Żydów, którzy stanowili 57 % ogółu mieszkańców.

Mieszkańcy Radzanowa włączyli się do walki w czasach powstania styczniowego. Właśnie w Radzanowie w dniu 22 III 1863 roku miała miejsce jedna z faz bitwy pod Wróblewem. Natomiast w dniu 17 VII 1863 roku miała miejsce bliżej nie opisana w źródłach potyczka w Radzanowie. Oddział złożony z miejscowej ludności starł się z kilkudziesięcioosobowym oddziałem rosyjskim. W czasie powstania wielu mieszkańców poległo. Po powstaniu styczniowym dokonano przeglądu stan miast w Królestwie Polskim. Wiele z nich było tylko większymi wioskami borykającymi się z problemami gospodarczymi. W 1869 roku 29 miast w guberni płockiej utraciło prawa miejskie, w tym i Radzanów. Dawne miasto zyskało status osady miejskiej. Nie była to kara za udział w powstaniu, ale racjonalna polityka gospodarcza.

Po powstaniu styczniowym głównym problem osady miejskiej Radzanów była budowa nowego kościoła. Świątynia ufundowana przez Matuszewicza na początku XVIII wieku była w opłakanym stanie. Planowano budowę nowego kościoła, ale władze nie chciały się na to zgodzić, użyto więc podstępów. Wobec tego, że prawo nie zabraniało remontów w 1869 roku w ciągu nocy podkopywano ściany, które się rozpadały i następnie stawiano nowe. Tym „sposobem” w ciągu 6 miesięcy stanął w Radzanowie nowy-stary kościół. Inicjatorem budowy był ksiądz Marian Molski.

Ludność Radzanowa w przededniu powstania liczyła 1 043 osoby, po powstaniu w 1867 roku było już 1140 osób (prawie połowa to byli Żydzi). W 1902 roku naliczono tu już 1400 mieszkańców, ale w 1911 liczba ludności spadła do 1264 osób.

Na przełomie XIX i XX wieku osada składała się z rynku i 4 brukowanych ulic. Zabudowa była drewniana, a to powodowało liczne pożary. Najtragiczniejszym dniem dla miasteczka był wielki pożar z dnia 22 V 1886 roku. W gaszeniu uczestniczyło nawet wojsko rosyjskie ze Szreńska. W czasie pożaru spłonęło 172 domy i inne budynki w tym synagoga. Po pożarze trzeba było rozebrać jeszcze 28 domów. W efekcie bez dachu nad głową zostało 208 rodzin, głównie były to rodziny żydowskie. Straty obliczono na 45 000 rubli, a z ubezpieczenia odzyskano zaledwie 27 000. Pogorzelncom pomogli właściciele okolicznych majątków, a nawet okoliczne miasta (Mława). Po tragicznym pożarze zabudowania szybko odbudowano, jednak duża część ludności żydowskiej, która najbardziej ucierpiała już na stałe opuściła osadę.

Radzanów w tym czasie było lokalnym centrum handlu i usług. Co tydzień w środy odbywały się targi. Były też jarmarki, odbywały się 6 razy w roku z okazji różnych świąt kościelnych. Istniały sklepy monopolowe, restauracje prowadził Antoni Różycki, była apteka i przyjmował lekarz (dr. Hirszfeld). Mimo, że Radzanów należał do gminy Ratowo to właśnie tu była siedziba urzędu gminy.

Tak opisano tą miejscowość w 1888 roku: *osada miejska nad rzeką Wkrą w wyniosłym położeniu, w pobliżu wzgórz Nieckich, niedaleko ujścia Mławki do Wkry*. Najbliższa stacja pocztowa była w Szreńsku. W osadzie była kościół drewniany, szkoła początkowa, synagoga, urząd gminy, młyn wodny, trzy wiatraki. W tym czasie było tu 106 domów, 1 258 mieszkańców. Obszar użytków rolnych wynosił 1 412 mórg. Przed 1880 rokiem powstały tu dwie hamernie z produkcją do 12 000 rubli rocznie. Folwark Radzanowo-Ratowo (lub Ratowo-Radzanowo) w 1883 roku zajmował obszar 1964 mórg obszaru.

Mimo emigracji żydowskiej stanowili oni duży odsetek ludności. Mieli własną synagogę i gminę wyznaniową z rabinem. W 1907 roku Żydzi wybudowali nową synagogę w miejscu starej, spalonej.

W 1914 roku wybuchła I wojna światowa. Do 1918 roku Radzanów był okupowany przez wojska niemieckie. Na szczęście ta wojna nie przyniosła wielkich zniszczeń.

W czasie spisu powszechnego z 1921 roku w osadzie miejskiej Radzanów było 156 domów i 1 336 mieszkańców. Było tu 1 033 katolików i 303 wyznawców judaizmu, co ciekawa ludność żydowska była bardzo świadoma. W większości miejscowości w czasie spisu powszechnego duża ich część podawała swoją wiarę ale narodowość polską, natomiast tu wszyscy podali narodowość żydowską.

Według *Księgi Adresowej Polski* Radzanów był osadą rozwiniętą gospodarczo. Przed II wojną światową targi odbywały się tradycyjnie w środy, było też nadal sześć jarmarków rocznie i apteka.

Pokojową egzystencję ludności polskiej i żydowskiej przerwała II wojna światowa.

W 1926 roku zbudowany „sposobem” kościół w Radzanowie rozebrano i wzniesiono nowy ukończony w 1932 roku według projektu Stefana Szyllera. Remontowany był po wojnie. Jest w stylu neobarokowym murowany z cegły. Zbudowano go na planie krzyża. W ołtarzu głównym jest obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem przeniesiony tu z kościoła ze Zgliczyna. Są też inne liczne zabytkowe przedmioty liturgiczne z XVIII i XIX wieku.

Zabytkiem Radzanowa jest również grodzisko pozostałość dawnego grodu obronnego z przełomu XIV i XV wieku. Położone na łąkach w pobliżu kościoła zwane „zamkiem”. Są

tam wały o wysokości około 2,5 metra. W wale wschodnim była prawdopodobnie brama-wjazd. Miejskowa forteca wspomiana była w 1543 roku.

Do zabytków Radzanowa należy też synagoga. Nowa synagoga w Radzanowie została wybudowana w 1907 roku, na miejscu spalonej wcześniejszej drewnianej bożnicy. Podczas II wojny światowej Niemcy zdewastowali synagogę. Po zakończeniu wojny budynek służył jako magazyn nawozów. Od 1986 roku mieściła się tu biblioteka. Murowany budynek synagogi wzniesiono na planie prostokąta, z elementami mauretańskimi. Po stronie zachodniej znajduje się przedsionek, z którego przechodzi się do kwadratowej głównej sali modlitewnej. Zachowała się drewniana balustrada galerii dla kobiet. Synagoga wyposażona była w specjalnie stylizowane żyrandole i kinkiety.

5.2.2. Zabytki nieruchomości – charakterystyka i najważniejsze obiekty

Najistotniejszymi zabytkami znajdującymi się na terenie Gminy Radzanów są:

- **Kościół filialny pw. NMP wraz z otaczającym drzewostanem**

dokładny adres zabytku: Bońkowo Kościelne, 06-540 Radzanów

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Kuria diecezjalna Płock

Opis zabytku: Kościół filialny pw. NMP w Bońkowie Kościelnym początkowo był prywatną kaplicą zbudowaną z polecenia miejscowego dziedzica Piotra Rudowskiego. Kaplica miała powstać na cześć ówczesnej żony fundatora – Marii. Dlatego w kaplicy umieszczony został obraz Najświętszej Marii Panny, pod której wezwaniem został ustanowiony kościół. Budowę murowanej kaplicy datuje się na rok 1810. Udokumentowane zostały dwa generalne remonty obiektu – w roku 1874 i 1961. Kaplica przekazana została na własność parafii sta lat od czasu jej wybudowania – w 1910 roku. Kościół pw. NMP w Bońkowie Kościelnym jest filią kościoła parafialnego w pobliskiej Dąbrowie. Podczas II wojny światowej służył wojskom niemieckim jako magazyn. Powierzchnia zabudowy wynosi ok. 270 m², powierzchnia użytkowa ok. 256,5 m², kubatura ok. 1795 m³.

Stan zachowania: dobry.

Dostępność zabytku: użytkowany jako kościół.

Przeznaczenie zabytku: Kościół filialny

- **Synagoga**

dokładny adres zabytku: 06-540 Radzanów, ul. Plac Piłsudskiego 5.

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Związek Wyznaniowych Gmin Żydowskich w RP.

Opis zabytku: Budynek Synagogi w Radzanowie jest obiektem zabytkowym, którego okres powstania datuje się na koniec XIX wieku. Usytuowanie budynku znajduje się na zewnętrznej działce narożnej starego rynku w Radzanowie od strony południowo wschodniej. Budynek do czasów II wojny światowej spełniał cele kultu religijnego. Po wojnie był użytkowany jako areszt, a następnie magazyn będący w gestii Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska aż do roku 1978. W roku 1978 doszło do prawdziwej katastrofy, gdy w pobliżu bożnicy

zrobiono wykopy potrzebne do zainstalowania na tej samej działce transformatora. Zagrożone mury synagogi zaczęły się walić, runęła południowa ściana i południowo – wschodni narożnik.

W wyniku starań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ciechanowie obiekt wyremontowano, rekonstruując zawalone mury i oddając do użytku pod koniec lat 80-tych. Po oddaniu do użytku do listopada 2001 roku budynek pełnił funkcję biblioteki publicznej.

Budynek jest jednokondygnacyjny bez podpiwniczenia, murowany z cegły na zaprawie wapiennej w części oryginalnej oraz na zaprawie cementowo – wapiennej w części rekonstruowanej. Ściany budynku posadowione są na fundamentach murowanych z kamienia polnego na zaprawie glinianej i częściowo wapiennej w części oryginalnej oraz na ławie betonowej w części rekonstruowanej. Nowe fundamenty wykonano pod podparcia słupów wewnątrz budynku. Dach pokryty jest dachówką ceramiczną – holenderską. Budynek jest jednoprzestrzenny poza wydzielonym przedsionkiem i dwoma bocznymi pomieszczeniami. Nad tymi pomieszczeniami nadwieszając się do wewnątrz znajduje się antresola (dawny babiniec) do którego prowadzą schody z północnego bocznego pomieszczenia. Synagoga w Radzanowie jest unikalnym obiektem kultury sakralnej na Północnym Mazowszu. Stylem swojej budowy oraz miejscem lokalizacji symbolizuje długie lata rozwoju i współlistnienia kultury żydowskiej na Mazowszu. Obecnie budynek synagogi jest wyłączony z użytkowania od ok. 8 lat.

Stan zachowania: bardzo zły, grozi zawaleniem. Budynek ulega permanentnemu niszczeniu, m.in. kruszą się cegły w ścianach zewnętrznych, postępuje pęknięcie ściany w narożniku południowo – zachodnim budynku. Uszkodzenie szkła kontrolnego – plomby kontrolnej wskazuje na rozszczelnianie się powstałej szczeliny. Ponadto są nieszczelności w pokryciu dachowym oraz zniszczenia obróbek blacharskich.

Dostępność zabytku: Budynek jest niedostępny dla zwiedzających.

Przeznaczenie zabytku: brak przeznaczenia.

- **Grodzisko wczesnośredniowieczne X-XII w.**

dokładny adres zabytku: 06-540 Radzanów, ul. Poświętne

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Gmina Radzanów

Opis zabytku: W rozlewisku rzeki Wkry w jej zakolu na kępie otoczonej wodą, na terenie wczesnośredniowiecznego grodziska, stał murowany zamek, należący do rodu Radzanowskich, który został zniszczony podczas wojen szwedzkich. Grodzisko zwane zamkiem użytkowane było w XIV/XV w. wzniesiono na nim murowany zamek, najprawdopodobniej nie odbudowany po zniszczeniach z XVII w. Obiekt pierścieniowy w kształcie prostokąta z zaokrąglonymi rogami. Wymiary 43 na 50 metrów, wysokość wałów od strony wewnętrznej około 2,5 – 2,7 metra. Znaleziono zostały fragmenty cegieł, zaprawy,

kafli i ceramikę. Wał w dwóch miejscach uszkodzony – przeprowadzona została droga polna. W obwodzie wału wkopany został również słup energetyczny.

Stan zachowania: pozostały wały po grodzisku.

Dostępność zabytku: dostępny dla zwiedzających.

Przeznaczenie zabytku: brak przeznaczenia

- **Kościół parafialny p.w. Św. Franciszka z Asyżu wraz z otaczającym go cmentarzem**

Dokładny adres zabytku: 06-540 Radzanów, ul. Poświętne 1

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Rocha w Radzanowie.

Opis zabytku: Kościół parafialny p.w. Św. Franciszka z Asyżu wzniesiony w latach 1926-1932, według projektu Stefana Szyllera. Budynek Kościoła murowany, otynkowany, na cokole z granitowych ciosów. Fasadą na wschód, jednonawowy z transeptem, z zespołem pomieszczeń (w tym zakrystia) za ołtarzem głównym. W fasadzie osiowo wysoka wieża uskokowo zwężająca się ku górze. Opracowanie architektoniczne przy zastosowaniu motywów z polskiej architektury XVII i XVIII w., dające w sumie efekt eklektyzmu mieszczącego się w konwencji stylu narodowego – forma nieczęsto spotykana wśród realizacji okresu międzywojennego, będąca dziełem architektury. Cmentarz przykościelny powstał przy tworzeniu parafii, a więc najpóźniej pod koniec XIV w. Funkcjonował niemal do połowy XIX w., następnie stopniowo przekształcany w otoczenie kościoła z planowo nasadzaną roślinnością. Na jego terenie granitowy obelisk z datą 1909 r., zwieńczony rzeźbą Chrystusa niosącego krzyż. Jako odwieczne miejsce pochówku lokalnej społeczności katolickiej cmentarz posiada wartość historyczną.

Stan zachowania: bardzo dobry

Dostępność zabytku: dostępny dla zwiedzających.

Przeznaczenie zabytku: kościół parafialny.

- **Zespół podworski**

dokładny adres zabytku: Zgliczyn Glinki, 06-540 Radzanów

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność prywatna

Opis zabytku: Zespół podworski jest pozostałością historycznego układu przestrzennego majątku ziemskiego, dominującego w lokalnym krajobrazie kulturowym. Budynek dworu jest dziełem architektury, reprezentatywnym dla polskiego budownictwa rezydencjonalnego pierwszej trzecji XX w. natomiast ogród stanowi relikwiant dawnego (planowo założonego) otoczenia dworu.

Budynek dworu ma cech klasycyzmu. Zbudowany na planie prostokąta z zaokrąglonymi narożnikami, parterowy z mieszkalnym poddaszem. Po środku elewacji frontowej (wschodniej) wysoki portyk z arkadą zamkniętą półkoliście, zwieńczoną trójkątnym szczytem. W elewacji południowej wydatny trójosiowy ryzalit. Elewacje dworu rozczłonkowane boniowanymi lizeniami. Dach czterospadowy z dwuosiowymi wstawkami, zwieńczonymi trójkątnymi szczytami elewacjach bocznych i tylnej.

Stan zachowania: dobry.

Dostępność zabytku: -----

Przeznaczenie zabytku: budynek mieszkalny.

- Zespół sakralny XVIII w.: kościół pw. Św. Antoniego Padewskiego wraz z plastycznym i architektonicznym wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w promieniu 50 m, klasztor, dzwonnica przy kościele.

dokładny adres zabytku: Ratowo, 06-540 Radzanów

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Kuria diecezjalna Płock

Opis zabytku: Historia Ratowa i Klasztoru ożywa, gdy przybyli do niego Ojcowie Bernardyni, którzy osiedlili się w nim w 1686 roku, sprowadzeni przez ówczesnego właściciela, Tomasza Narzyńskiego, chorążego chełmińskiego. W klasztorze tym znajduje się do dziś obraz św. Antoniego. Trudno dociec kiedy rozpoczął się kult tego obrazu, nie ma na tę okoliczność żadnych dokumentów. Budowę klasztoru murowanego rozpoczęli Bernardyni w roku 1735 z cegły produkowanej w Ratowie przez niejakiego Szymona Piotrowskiego i z podarowanej cegły nieistniejącego dziś zamku w Niedzborzu. W roku 1749 zakończono budowę stanu surowego kościoła. W 1755 roku pokryto sygnaturkę kościelną miedzianą blachą. W 1759 roku zakonnicy przenieśli się do ukończonego już klasztoru, a w roku 1761

konsekrowano kościół. Aktu konsekracji dokonał biskup Jan Dębowski, sufragan wrocławski. Rok później powstał ołtarz główny i trzy ołtarze boczne. Klasztor w kształcie podkowy zamkniętej korytarzem przylega do prezbiterium kościoła. Przedłużeniem obu ramion podkowy są krużganki otaczające nawę główną kościoła i łączące się w kruchcie. Sprowadzeni do Ratowa Bernardyni przebywali w nim do 1868 roku, kiedy to nastąpiła kasata zakonu. Opuszczony klasztor zaczął podupadać, świątynia stała się filią kościoła parafialnego w Radzanowie. Zabytkowy zespół ucierpiał szczególnie w czasie pierwszej wojny światowej, kiedy to obiekt znajdował się na linii frontu i był kilka razy obiektem ostrzału artyleryjskiego. W wolnej Polsce obiekt znalazł nowych gospodarzy. W roku 1925 biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski sprowadził do Ratowa Siostry Misjonarki Świętej Rodziny.

Stan zachowania: w trakcie remontu.

Dostępność zabytku: dostępny i użytkowany.

Przeznaczenie zabytku: teren kultu religijnego.

5.2.3. Zabytki ruchome

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie prowadzi rejestr zabytków ruchomych na terenie województwa mazowieckiego. W Gminie Radzanów jako zabytki ruchome wpisane są głównie przedmioty znajdujące się we wnętrzach zabytkowych kościołów na terenie gminy.

Obecnie do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego wpisane jest **Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Św. Franciszka z Asyżu w miejscowości Radzanów**. Wpisem zostały objęte następujące elementy:

1. Obraz M.B. z Dzieciątkiem, XVII w. (w ołtarz głównym)
2. Mensa, ludowo – rokokowa, ok. 1800 r. (ołtarz północny)
3. Ambona, rokokowo – klasycystyczna, 2 poł. XVIII w.
4. Tabernakulum, ludowo – rokokowe (ołtarz południowy)
5. Obraz Św. Mikołaj, barokowy, 2 poł. XVIII w. (w ołtarzu północnym)
6. Feretron, neobarokowy, ok. 1900 r.
7. Feretron, neogotycki, ok. 1900 r.
8. Monstrancja, klasycystyczna, pocz. XIX w.
9. Relikwiarz, klasycystyczny, 1 poł. XIX w.
10. Rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego, XVIII w. (na plebanii).

5.2.4. Zabytki archeologiczne

Obecnie trwają prace nad miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego Gminy Radzanów, w związku z tym zaleca się, aby ustalić szczegółowe wytyczne i granice stref ochrony konserwatorskiej dla zabytków archeologicznych.

Obecnie rozpoznane stanowiska archeologiczne:

<u>Miejscowość</u> <u>kultura</u>	<u>nr obszaru</u>	<u>typ stanowiska</u>	<u>chronologia</u>	
Bońkowo Kościelne	12/41-58	osada	epoka brązu-wcz. epoka żelaza	łużycka
przeworska		osada	okr.wpł.rzym.	
		osada	średniowiecze	
	8/41-59	osada	epoka brązu	łużycka
	9/41-59	punkt osadn.	okr.wpł.rzym.	przeworska
	10/41-59	osada	epoka brązu-wcz.	łużycka
przeworska		punkt osadn.		okr.wpł.rzym.
		punkt.osadn.	średniowiecze	
		osada	epoka brązu-wcz. epoka żelaza	łużycka
przeworska	11/41-59	osada		późny laten/okr.
			rzymski	
	12/41-59	osada	późny laten/okr. rzymski	przeworska
		punkt osadn.	okres nowożytny	
Bońkowo Podleśne	9/41- 58	osada	wcz.epoka żelaza	łużycka?
		osada	wcz.średniowiecze	
	10/41-58	osada	wcz.epoka żelaza	łużycka?
	11/41-58	osada	średniowiecze	
Bębnowo	3/42-57			
	8/42-57			
	25/42-57			

5.2.5. Miejsca pamięci i kapliczki

Miejsca pamięci

Gmina Radzanów z racji swojej historii, posiada miejsca pamięci narodowej, które stanowią element tożsamości lokalnej. Znajdują się one w miejscowości Radzanów. Są to:

- 1) Obelisk upamiętniający Powstańców poległych w bitwie pod Wróblewem dnia 21 marca 1863 roku. Znajduje się on w lesie Radzanowskim.

- 2) Mogiła zbiorowa z lat 1939 – 1945 na której widnieje ten napis: „Pamięci polskich nieznanych żołnierzy poległych w 1939 r. Spoczywających w tym grobie oraz parafian poległych i pomordowanych w obozach koncentracyjnych i zaginionych w latach 1939 – 1945”

- 3) Mogiła zbiorowa z 1945 roku na której widnieje napis „Zostali pomordowani przez Niemców 17.01.1945 r.”.

Mogły te znajdować się na cmentarzu parafialnym w Radzanowie.

Kapliczki

Na terenie gminy Radzanów znajduje się duża ilość kapliczek przydrożnych, datowanych na przełom XIX i 1 poł. XX wieku. Nie dokonano ich inwentaryzacji, stąd nieznana jest ich dokładna liczba, ani stan zachowania.

W związku z powyższym zaleca się, aby dokonać inwentaryzacji kapliczek na terenie gminy, celem objęcia ich właściwą ochroną lub udokumentowania istnienia.

5.2.6. Zabytki niematerialne

Dzięki bogatej i różnorodnej historii gmina Radzanów odziedziczyła wiele wartości niematerialnych związanych z obrzędami religijnymi jak również świeckimi. Corocznie odbywają się odpusty Św. Rocha w Radzanowie oraz Św. Antoniego w Ratowie. Procesje i inscenizacje przeprowadzane są w trakcie obchodów świąt Bożego Ciała czy Trzech Króli. W kalendarz uroczystości związanych z tradycją gminy Radzanów wpisane są również inscenizacje potyczki kawaleryjskiej z 1920 roku, czy dożynki. Zachowały się również przekazywane z pokolenia na pokolenie dawne przepisy na miejscowe potrawy. W miesiącu maju przy kapliczkach mieszkańcy modlą się na „majówkach”. Starsze pokolenie pielęgnuje charakterystyczną dla poszczególnych wsi gwarę i przyśpiewki. Wszystkie działania związane z zabytkami niematerialnymi są monitorowane przez Gminę Radzanów przy współpracy z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Radzanowie, Gminną Biblioteką Publiczną oraz placówkami oświatowymi położonymi na terenie gminy Radzanów. Dalsze uczestnictwo oraz badanie wszelkich inicjatyw związanych z tradycją ziemi radzanowskiej jest jednym z zadań Gminy Radzanów.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W rejestrze zabytków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, delegatura Ciechanów, znajduje się 6 wpisów dotyczących obiektów na terenie gminy Radzanów.

Zabytki gminy Radzanów w wojewódzkim rejestrze zabytków:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Bońkowo Kościelne	Kościół filialny p.w. Narodzenia NMP i otaczający drzewostan	A-135	09.04.1962
2.	Radzanów	Kościół parafialny p.w. Św. Franciszka z Asyżu wraz z gruntem w granicach fundamentowania oraz cmentarzem przykościelnym	A- 1024	04.04.2011
3.	Radzanów	Synagoga i bezpośrednie otoczenie w promieniu 50 m	A-209	22.06.1980
4.	Radzanów	Grodzisko wczesnośredniowieczne	207-79- 249/60WA	26.03.1960
5.	Ratowo	Zespół sakralny: kościół św. Antoniego Padewskiego wraz z plastycznym i architektonicznym wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w promieniu 50 m, klasztor, dzwonnica	A-68	25.01.1958
6.	Zgliczyn Glinki	Zespół podworski: dwór i ogród	A-339	20.09.2001

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ochrona zabytków należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej precyzuje art. 4 ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014, poz. 1446). Gminy mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Ponadto mają obowiązek podjęcia działań mających na celu „udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- a) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- b) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- c) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Radzanów (zwana dalej GEZ) w czasie sporządzania Programu jest w trakcie weryfikacji WUOZ, Delegatura w Ciechanowie. GEZ będzie zawierać

obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków, ewidencji wojewódzkiej oraz dodatkowe zabytki wyznaczone przez Wójta Gminy Radzanów w porozumieniu z Mazowieckim Konserwatorem Zabytków, Delegatura w Ciechanowie.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT jest techniką analityczną, powszechnie stosowaną we wszystkich obszarach planowania strategicznego jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej. Polega ona na posegregowaniu posiadanych informacji o danej sprawie na cztery kategorie czynników:

- mocne strony (wszystko to, co stanowi atut, zaletę, przewagę),
- słabe strony (wszystko to co stanowi słabość, wadę, barierę),
- szanse (wszystko co stwarza szansę korzystnej zmiany),
- zagrożenia (wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej).

Sporządzona analiza uwzględnia stan dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowania jego ochrony i realizowanej przez gminę polityki rozwoju przestrzennego i społeczno - gospodarczego. Dokonana analiza ma za zadanie pomóc w określeniu podstawowych priorytetów opracowanego dokumentu.

Analiza mocnych i słabych stron wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Radzanów

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ opracowana gminna ewidencja zabytków, ➤ duża liczba zabytkowych obiektów, ➤ stosunkowo dobrze zachowane obiekty wpisane do rejestru zabytków, ➤ występowanie Gminnej Biblioteki Publicznej na terenie gminy Radzanów, ➤ występowanie Gminnego Ośrodka Kultury na terenie gminy Radzanów, ➤ występowanie świetlic wiejskich, ➤ atrakcyjne położenie gminy dla turystyki, ➤ aktualizowane studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ➤ aktualizowany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ brak dostępu do niektórych zabytkowych obiektów (własność prywatna), ➤ brak środków na opiekę nad zabytkami, ➤ brak aktualnego, terenowego rozpoznania stanowisk archeologicznych, ➤ brak zinwentaryzowanych kapliczek przydrożnych ➤ niski stopień świadomości społecznej w zakresie należytego dbania o obiekty zabytkowe.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Radzanów

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, ➤ Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ➤ Rozwój agroturystyki, ➤ Nowoczesne techniki informatyczne stwarzające możliwość prezentacji dziedzictwa kulturowego na szerszą skalę oraz jego cyfryzację (tworzenie edukacyjnych baz danych). ➤ Lokalne tematyczne strony internetowe. ➤ Organizacja imprez kulturowych, tematycznych wystaw podczas 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Brak środków finansowych na realizację kluczowych inwestycji, ➤ Duża konkurencja w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na opiekę nad zabytkami, ➤ Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego. ➤ Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych i ich rozbiórki.

których podkreśla się lokalną kulturę, ➤ Zaangażowanie placówek oświatowych oraz kościelnych w edukację kulturalną – warsztaty, pracownie, szkolenia, wykłady. ➤ Promowanie grup przywracających dawne zwyczaje regionalne, ➤ Wspieranie lokalnych grup działania.	
---	--

7. Założenia programowe

Przedmiotowe opracowanie wyznacza gminie priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Prace nad wdrażaniem ustaleń programu oraz monitorowaniem ich postępu należą do zadań samorządu lokalnego. Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz dokumentów programowych wyższego szczebla, gminnych dokumentów strategicznych.

Przedmiotowy Program w zakresie ochrony zabytków gminy odnosi się do działań, o których mowa w art.4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

7.1. Priorytety programu opieki

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Radzanów wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Priorytet I
Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
2. Priorytet II
Badanie i dokumentacja dziedzictwa.
3. Priorytet III
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno –
gospodarczego gminy

7.2. Kierunki działania i zadania programu opieki

Gmina Radzanów powinna dążyć do jak najefektywniejszego realizowania założonych kierunków działań i zadań. Należy brać pod uwagę, że z racji czteroletniego okresu obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami, mogą one wymagać aktualizacji w wyniku następujących w tym zassie zmian społeczno – gospodarczych.

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono kierunki działań które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe działania.

Kierunki działań i zadania

I.	Priorytet I. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.		
	I.1.		
	Kierunek działania: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy		
	Zadania	Wykonawca	Termin realizacji
1.1.	Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w oparciu o aktualne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	Gmina Radzanów	2016-2019
1.2.	Analiza walorów obiektów zabytkowych	Gmina Radzanów	2016-2019
1.3.	Inwentaryzacja kapliczek i krzyżów przydrożnych oraz opracowanie ich kart adresowych, celem wnioskowania o włączenie ich do gminnej ewidencji zabytków	Gmina Radzanów	2016-2019
II.	Priorytet II Badanie i dokumentacja dziedzictwa.		
	II.1.		
	Kierunek działania: Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy		

1.1.	Udostępnianie informacji o zasobie zabytkowym gminy na stronie internetowej www.radzanow.com	Gmina Radzanów	2016-2019
III.	Priorytet III Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy		
III.1.			
Kierunek działania: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania			
1.1.	Bieżąca konserwacja miejsc pamięci	Gmina Radzanów	2016-2019
1.2.	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację i renowację zabytków	Gmina Radzanów, właściciele obiektów zabytkowych	2016-2019

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Radzanów w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego programu stanowi szansę na rozwój w Gminie Radzanów oraz na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. WKZ),

b) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),

c) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),

d) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),

e) **instrumentów kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Radzanów, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Co dwa lata wójt będzie sporządzał sprawozdanie z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Gminnego Programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków z terenu Gminy Radzanów uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,

- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocenę przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (domy kultury, świetlice wiejskie, biblioteki),
- ocenę rozwoju bazy turystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy Radzanów Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na stronie internetowej Gminy Radzanów.

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane.

Gmina i podległe jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną e tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla Gminy Radzanów mogą być uzyskane z następujących źródeł:

- środki publiczne;

- środki krajowe (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe);
- środki zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne);
- środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek, organizacji, fundacji, instytucji kościelnych).

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządowych. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy.

Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków.
3. Organ stanowiący - gminy, powiaty, samorzady województwa realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Roman Kosiorek